

ALKOHOLIJUOMAT JA SAUNOMINEN NYKY-SUOMESSA

Saunalla ja alkoholilla on molemmilla ollut suomalaisessa yhteiskunnassa vahva kulttuurinen lataus. Sauna on ollut pyhä siirtymä listasta puhtauteen ja työstä vapaalle. Puhdistautumisriitin loppuhuipentumana vaihdettiin päälle puhtaat vaatteet. Myös alkoholi on kantanut työn ja vapaa-ajan väliseen rajanvetoon liittyviä merkityksiä. Esimerkiksi metallialan työpaikoilla ”ennen vanhaan joku osti pullon ja tarjosi siitä työtovereilleen”. Pulloon tiivistyi paitsi yhteinen hiki myös kollektiivinen aikarytmin osoittaminen (Paakkanen 1984, 136): ”Perjantaina heitettiin yhdessä vapaalle. Se laukaisi kireän urakan, aloitti pyhien vapaan.” Arkistuessaan alkoholi ei ole menettänyt tätä merkitystä. Ravintoloiden keskiluokkaiset kanta-asiakkaat kuvasivat työn jälkeistä oluenjuontia työpäivän katkaisuksi (Paakkanen 1991, 43).

Päällekkäisestä kulttuurisesta latauksesta huolimatta on saunominen ja alkoholi perinteisesti pidetty erillään (Edelsward 1991). Suomalaisessa kaunokirjallisuudessa saunomista kuvattiin alkoholitilanteena vain kahdessa prosentissa vuosien 1911–1912 kirjoista. Vuonna 1972 sauna ja alkoholi yhdistettiin jo 26 prosentissa kirjoista (Paakkanen 1983, 93).

Tässä esityksessä pyrimme selvittämään, miten nykysuomalaiset jäsentävät alkoholin ja saunan keskinäisen suhteen.

TUTKIMUSAINEISTOT

Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos on tehnyt juomatapatutkimuksia vuosina 1968, 1976, 1984 ja 1992. Vuonna 1968 haastateltiin lähes 2 000, vuonna 1976 lähes 3 000 ja vuonna 1984 yli 3 600 suomalaista. Vastausprosentit nousivat 95 prosentin vaiheille. Tuoreimmasa tutkimuksessa haastateltiin 3 446 henkilöä. Vastausprosentti oli 87. Haastattelut tehtiin kaikkina vuosina etupäässä syyskuussa. Näytteet edustavat 15–69-vuotiasta väestöä.

Juomatapatutkimuksissa kerättiin yksityiskohtaista tietoa vastaajien viimeaikaisista juomiskerroista. Haastatteluja edeltäneen viikon juomiskerroista saadaan kuvaus alkoholin käytöstä tyypillisellä syysviikolla.

Juomatapatutkimuksista saadaan eri vuosilta seuraavat alkoholin ja saunan yhteyttä kuvaavat aineistot:

Sauna pääasiallisena tapahtumapaikkana. Vuosien 1968, 1976, 1984 ja 1992 juomatapatutkimuksissa kysyttiin: ”Mikä oli nauttimisen pääasiallinen tapahtumapaikka?”

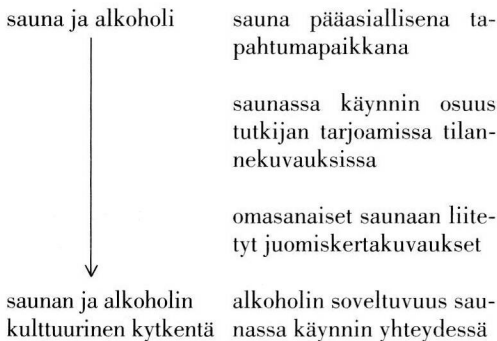
Saunajuomiskerrat. Vuosien 1984 ja 1992 tutkimuksissa vastaajia pyydettiin sijoittamaan juomiskertansa yhteen tutkijan tarjoamista 15 vaihtoehdosta (Simpura 1983). Yksi vaihtoehdoista oli saunassa käynti.

Omasanaiset juomiskertakuvaukset. Vuosien 1976 ja 1984 juomatapatutkimuksissa

haastateltavia pyydettiin myös kuvaamaan juomiskertojaan omin sanoin.

Asenteet. Vuosien 1968, 1984 ja 1992 lomakkeissa oli kysymyssarja, jossa vastaajilta tiedusteltiin, sopiiko erityyppisissä tilanteissa tarjoilla alkoholijuomia. Yksi kysytyistä tilanteista oli saunassa käynti.

Eri aineistot antavat tietoa saunan ja alkoholin yhteenkietoutumisen luonteesta. Kiintein yhteys on silloin, kun alkoholi nautitaan saunassa, mutta sauna ja alkoholi voidaan kytkeä yhteen myös liittämällä muualla tapahtunut juominen saunomiseen.

Kun tutkitaan saunan ja alkoholin yhteyttä, on tärkeää selvittää, vaikuttaako tuloksiin juomisen ja saunomisen vuosiryhti. Juomatapa-aineistossa tämä ei ole iso huoli, sillä tutkimuksen ajankohta on valittu siten, että siihen ei osu juhlapyyhiä eikä lomakausia. Saunominen taas jakautuu tasaisesti vuodenaikojen kesken (Niemi & al. 1991).

SAUNAN ARKISTUMINEN JA MUUTTUMINEN KESTOKULUTUSHYÖDYKKEEKSI

Saunoja ei ole vain maaseudulla. Vuodesta 1980 vuoteen 1990 pientalosaunojen määrä kasvoi lähes 50 prosenttia, rivitalosaunojen määrä 88 prosenttia ja kerrostalosaunojen määrä 219 prosenttia. Kaikkiaan huoneisto-kohtaisten saunojen määrä lisääntyi 70 prosenttia vuodesta 1980 vuoteen 1990 (Siika-

nen 1993). Kerrostaloasuntojen hikikopit, joita todelliset saunan ystävät eivät juuri arvosta, ovat osa kaupunkikulttuuria (Edelsward 1991). Kesämökkejäkin, joissa useimmissa lienee sauna, tuli samana aikana lisää lähes 50 prosenttia (Siikanen 1993).

On arvioitu, että vuonna 1990 Suomessa oli 1 600 000 saunaa, joista kesämökkisaunoja oli 350 000. Luvusta puuttuvat vielä yhteisaunat, erilliset saunarakennukset sekä sairaaloiden ja muiden laitosten saunat (Siikanen 1993).

Aikaisemmin sauna oli paikka, johon varta vasten valmistauduttiin ja jonka ulkopuolelle normaalielämä jätettiin (Edelsward 1991, 85). 80-luvulla saunasta on tullut suomalaisen kulutusyhteiskunnan uusi kestopulutus-hyödyke, joka on yhä useamman kansalaisen ulottuvilla. Normaaliasunnon varusteisiin kuuluvat helposti lämmitettävät sähkösaunat. Niiden myötä sauna on maallistunut. Hyvinvointiyhteiskunnan saunassa ei vain peseydytä, ja saunomisen ajankohtakin on liukuva. Nykysaunan voi kiireinenkin ihminen panna lämpiämään nappia painamalla aina silloin, kun huvittaa.

Sen sijaan, että suomalaiset olisivat sijoittaneet ylimääräiset rahansa purjeveneisiin tai kakkosautoon, he ovat nostaneet perinteisen saunan yhdeksi modernin elintason symboleista. Esimerkki arjesta: Norjalainen sosiologi hämmästeli suomalaisen työtoverinsa 18 neliön vuokratyöhuonetta, jossa oli sauna. Ja vielä toinen: Nelihenkinen perhe muutti isompaan asuntoon. Uuden asunnon kaikki huoneet olivat pienempiä kuin edellisen, sillä lisätilat veivät sauna ja suuri pesuhuone.

60- ja 70-luku olivat Suomessa suuren yhteiskunnallisen ja kulttuurisen muutoksen aikaa. Vuosina 1968–1976 alkoholin kulutus kohosi uudelle tasolle ja alkoholin käyttö tunkeutui uusiin sosiaalisiin tilanteisiin, arkeen ja perhe-elämään. ”Suuren muuton” myller-ryksessä myös kulttuuriset tilanteet ovat muutoksen alaisia. Sekä alkoholin että saunan arkistuksessa suomalainen viinanjuonti ja saunominen ovat lomittuneet. Saunan jälkeinen

aika, jonka esimerkiksi hikikopeissa eri aikaan saunova kaupunkilaisperhe voi kokea yhdessä, on tullut tärkeämmäksi kuin itse saunassaolo. Saunan jälkeinen aika tarjoaa nyt sen kollektiivisen kokemuksen, joka ennen oli mahdollinen itse saunassa.

VÄESTÖN KÄSITYKSET SAUNAN JA ALKOHOLIN YHDISTÄMISESTÄ

Asennetasolla sauna ja alkoholi ovat jatkuvasti lähentyneet (taulukko 1). Sallivuuden vyöry saunan kohdalla oli paljon isompi kuin alkoholitarjoilun hyväksyttävyyden lisääntyminen muissa tilanteissa, kuten vieraisilla käynnin yhteydessä (Mäkelä 1985, 174). Jo tästä voi uumoilla, että alkoholin käytön ja saunan yhdistäminen on pikemmin moderni ilmiö kuin talonpoikaiskulttuurin jatke.

Suomessa alkoholi on kuulunut miesten maailmaan, ja myös mielipiteiden tasolla miehet ja naiset ovat olleet etäällä toisistaan (Mäkelä 1985). Siksi on merkittävää, että miesten ja naisten käsitykset saunasta alkoholitalanteena ovat vuonna 1992 selvästi lähempänä toisiaan kuin vuonna 1984. Naiset suhtautuvat edelleen alkoholin käyttöön saunan yhteydessä nuivemmin kuin miehet, mutta vuonna 1992 heistäkin peräti 76 prosenttia – eli saman verran kuin miehistä vuonna 1984 – on jo hyväksyvällä kannalla.

Väestön myönteiset käsitykset alkoholin soveltuvuudesta saunan yhteyteen osoittavat, että Suomessa saunominen kelpaa juomisen perusteeksi.

JUOMINEN SAUNASSA JA SAUNASSA KÄYNNIN YHTEYDESSÄ

Vuodesta 1968 vuoteen 1984 saunassa juojien osuus on pysynyt lähes samana. Pääasiallisena juomispaikkana sauna oli vuonna 1984 vain 2 prosentilla naisista ja 4 prosentilla miehistä. Vuonna 1992 naiset (4 %) lähenevät miesten tasoa (5 %). Vaikka hyvin harva suo-

Taulukko 1. Käsitykset alkoholitarjoilun soveltuvuudesta vieraisilla käynnin ja saunassa käynnin yhteydessä vuosina 1964, 1968, 1984 ja 1992, % (kaikki vastaajat)

	hyväksyy alkoholijuomien tarjoilun vieraisilla käynnin saunassa käynnin yhteydessä yhteydessä			
	kaikki	kaikki	naiset	miehet
1964	21	13
1968	57	62	51	72
1984	64	66	56	76
1992	86	81	76	86

Vuoden 1964 tiedot ovat Suomen Gallupin tutkimuksesta, jossa haastateltiin 18 vuotta täyttäneitä väestöä (Mäkelä 1985, 174).

malainen juo itse saunatilassa, on mahdollista, että naisten saunajuomisessa tapahtunut lisäys enteilee sitä, että alkoholi on perinteiden vastaisesti tunkeutumassa itse saunatilaa.

Saunassa juominen on kuitenkin vain valju indikaattori nykysuomalaisten siunaamalle saunan ja alkoholin suhteelle. Sauna pääasiallisena nauttimispaikkana ei tavoita saunan ja alkoholin kulttuuris-rituaalisia suhteita.

Tutkijan tarjoama saunassa käynti -vaihtoehto on jo huomattavasti laveampi käsite kuin saunassa juominen. Vuonna 1984 naisista 11 prosenttia ja miehistä 13 prosenttia valitsi juomiskertansa tilannekuvaukseksi saunassa käynnin. Vuonna 1992 saunomiseksi luokiteltujen juomiskertojen osuus oli sekä naisilla että miehillä peräti 16 prosenttia.

Naisten ja miesten suhde saunomisen ja alkoholin yhdistämiseen on muuttunut yhdenmukaisemmaksi.

Vuosien 1987–1988 ajankäyttötutkimuksen tiedoista voi päätellä, että syksyllä arkipäivisin saunoi 17 prosenttia suomalaisista (Niemi & al. 1991; Pääkkönen 1993). Syysviikon aikana 10–64-vuotiaille suomalaisille kertyy arkipäivisin noin 5,5 miljoonaa sauno-

Taulukko 2. Saunajuomiskertojen jakautuminen nautittujen juomien laadun mukaan vuosina 1984 ja 1992, %

	1984		1992	
	naiset	miehet	naiset	miehet
olut	75	76	87	74
väkevät	9	9	2	4
viinit	3	1	4	2
olut ja väkevät	5	14	4	13
olut ja viinit	7	0	4	4
viinit ja väkevät	–	–	–	0
olut, viinit, väkevät	–	0	0	2
yhteensä	99	100	101	99

miskertaa. Juomiskertoja 15–69-vuotiailla on noin 3,9–4,0 miljoonaa, joista vuonna 1992 saunomiseksi luokiteltuja kertoja oli 16 prosenttia eli 650 000 kertaa. Tämä merkitsee sitä, että joka yhdeksänten saunomiseen liittyi vuonna 1992 alkoholin käyttö.

Saunajuomiskertojen ja juomiskertojen määrän arvioimista vaikeuttavat mittausvirheet. Tiedetään, että juomatapatutkimuksissa saadaan selville alle kolmannes alkoholin kulutuksesta. Osa piiloon jääneestä kulutuksesta on kokonaisia juomiskertoja. On siis ilmeistä, että saunajuomiskertoja on enemmän kuin nuo 650 000 kertaa viikossa. Saunomiskertojen raportoinnin luotettavuudesta ei ole samanlaista vertailutietoa kuin alkoholin kulutuksesta.

Voi vain kysyä, onko Suomessa muuta arkista tilannetta, jonka yhteydessä on yhtä sallittua juoda kuin saunomisen yhteydessä? Saunajuomiseksi luokiteltujen tilanteiden osuus oli vuonna 1992 suurempi kuin aterijuomiseksi luokiteltujen tilanteiden osuus. Lisäksi ollen juonti aterian yhteydessä oli pysynyt samana vuosina 1984 ja 1992 (Simpura & al. 1993). Sen sijaan saunaoluiden suosio on kasvanut etenkin naisten keskuudessa vuodesta 1984 vuoteen 1992. Olemmeko aterijuomisen asemesta kenties saunomassa itsemme eurooppalaisiksi?

Jatkossa selvittelemme tarkemmin, miten saunajuomiskerrat ovat muuttuneet vuodesta 1984 vuoteen 1992. Taulukoissa pääpaino on naisen ja miehen, saunan ja alkoholin keskinäisillä suhteilla. Aikaväli vuodesta 1984 vuoteen 1992 on lyhyt, mutta saunan kannalta hyvä siksi, että saunojen määrän kasvu ajoitui 80-luvulle.

SAUNAJUOMISKERTOJEN JUOMAT JA MÄÄRÄT

Saunassa käynnin yhteyteen sopii suomalaisien mielestä lähes yksinomaan olut (Mäkelä 1985, 176–177). Näin on myös käytännössä. Vuoden 1984 omasanaisissa juomiskertakuvauksissa kaikilla yhteiskuntaryhmillä oli yksi juomalaji: saunaolut tai saunakalja, jota ei ollut tarvetta sen kummemmin eritellä. Usein jo pelkkä juomalaji riitti tilanteen kuvaukseksi.

Vuoden 1976 saunajuomiskerroista nautittiin 64 prosentissa vain olutta, 14 prosentissa väkeviä, 12 prosentissa väkeviä ja olutta. Viinien osuus oli vain 4 prosenttia (Simpura 1983, 66). Vuosina 1984 ja 1992 puhtaiden olutkertojen osuus on kasvanut (taulukko 2).

Miehillä olutkertojen suosio on pysynyt samana vuosina 1984 ja 1992, mutta vuoden

Taulukko 3. Saunajuomiskertojen jakautuminen juomaseuran koon mukaan vuosina 1984 ja 1992, %

seuran koko	1984		1992	
	naiset	miehet	naiset	miehet
yksin	5	9	8	11
kaksi henkilöä	39	33	44	41
3–4 henkilöä	41	38	32	36
yli 5 henkilöä	15	20	16	12
yhteensä	100	100	100	100

1984 tilanteesta poiketen miesten saunajuomaksi kelpaa oluen seuraksi myös viini. Väkevien juomien osuus saunajuomana on vähentynyt sekä miehillä että naisilla. Vuonna 1984 saunakertojen juomalajiyhdistelmät – naisilla olut ja viinit, miehillä olut ja väkevät – ilmeisesti jakoivat naisten ja miesten saunajuomistilanteet saunakaljoihin ja saunan jälkeen nautittuihin alkoholijuomiin. Vuonna 1992 näyttää siltä, että miesten saunakertojen juomien kirjo on pysynyt ennallaan, mutta naisten saunajuomaksi on pelkistynyt olut.

Suomalaisilla on ollut tapana juoda harvoin ja suuria määriä kerralla. Saunajuomiskerrat ovat poikkeus perinteisestä kaavasta, sillä saunakerroilla kulutus on pientä. Vuoden 1976 saunakerroista oli 70 prosenttia sellaisia, joissa alkoholin kulutus jäi alle 4 senttilitraan absoluuttialkoholia (Simpura 1983, 63). Keskimääräinen kertakulutus on pysynyt samana vuosina 1984 ja 1992. Naiset juovat kerralla keskimäärin 3 senttilitraa ja miehet noin 6 senttilitraa absoluuttialkoholia. Naisten juoma määrä vastaa noin kahta pulloa keskiolutta ja miesten nauttima määrä noin neljää pulloa keskiolutta.

Vaikka juodut määrät olivat pieniä, vuoden 1976 omasanisissa juomiskuvauksissa kaikki väestöryhmät korostivat saunajuomiskerroilla ”juomista juomisen vuoksi”. Ehkä hivenen yllättäen miehet ja kaupunkiasukkaat

painottivat yhtä ponnekkaasti myös juoman kulinaarisia arvoja, jotka saunajuomiskerroilla olivat esillä jopa vahvemmin kuin ateriatilanteissa (Simpura 1983, 116). Saunajuomisella oli siis Suomessa suurempi kulinaarinen lataus kuin aterijuomisella.

Suomalaisen miehen humalaan ovat vahvasti liittyneet myyttiset sosiaaliset merkitykset, joissa humalan myötä siirrytään ”toiseen todellisuuteen” (Falk & Sulkunen 1980). Myös sauna on suomalaisille ollut paikka, jonne siirryttäessä normaalielämä jätetään ulkopuolelle (Edelsward 1991, 85). Saunariituaalissa osallistujat erotetaan symbolisesti arkielämän kuvioista. Rituaaliin liittyy lukuisia piirteitä, jotka osoittavat liminaaltilaa erotuksena tavanomaisesta: alastomuus, pyhyys, tabut, puhdistautuminen, tasa-arvo, uudestisyntyminen (Turner 1970; Edelsward 1991, 84–85).

Kertakulutuksen pienuudesta voimme tehdä sen johtopäätöksen, että alkoholi ja sen vaikutukset eivät saunajuomiskerroilla ole itseisarvo. Ehkä saunan myyttiset ulottuvuudet tuottavat saman mielihyvän kuin myyttinen humala. On kuitenkin muistettava, että keskimääräinen kertakulutus saattaa peittää alleen suuriakin määrävaihteluita. Joka tapauksessa nyky-Suomessa alkoholi saa saunaan liittyessään instrumentaalisia merkityksiä (Sulkunen 1980).

Taulukko 4. Saunajuomiskertojen jakautuminen juomaseuran sukupuolen mukaan vuosina 1984 ja 1992, %

seuran sukupuoli	1984		1992	
	naiset	miehet	naiset	miehet
ei seuraa	5	9	8	11
nainen naisseurassa	5	–	8	–
mies miesseurassa	–	15	–	13
sekaseura	89	76	85	76
yhteensä	99	100	101	100

Taulukko 5. Saunajuomiskertojen jakautuminen yli 15-vuotiaan juomaseuran sosiaalisten suhteiden mukaan vuosina 1984 ja 1992, %

	1984		1992	
	naiset	miehet	naiset	miehet
av(i)opuoliso,				
seurustelukumppani	81	66	87	79
sukulaisia*	21	27	22	19
ystäviä, tuttavii, naapureita	27	20	6	11
työtovereita tai muita työn				
kautta tutuksi tulleita	9	13	5	10

*sukulaisia = yli 15-vuotiaita lapsia, muita perheenjäseniä, muita sukulaisia, seurustelukumppanin perheenjäseniä.

SAUNAJUOMISKERTOJEN JUOMASEURA

Saunomiseksi luokitelluissa juomistilanteissa seurat ovat yleensä pieniä (taulukko 3). Sekä miehet että naiset juovat useimmiten 2–4 henkilön seurueessa. Kahden henkilön seurojen osuus on kasvanut molemmilla sukupuolilla vuonna 1992 vuoteen 1984 verrattuna.

Miehet juovat useammin yksin ja saman sukupuolen seurassa kuin naiset (taulukko 4), mutta erot ovat tasoittuneet vuodesta 1984 vuoteen 1992. Kummallakin sukupuolella sekaseura on yleisin. Tarkemman kuvan sauna-

juojien juomaseuran sosiaalisista suhteista antaa taulukko 5.

Alkoholiasioissa sukupuoli on Suomessa ollut tärkeä vedenjakaja (Paakkanen 1992). Alkoholi on pitkään kuulunut lähinnä miesten maailmaan. Sen lisäksi, että naisten osuus kulutuksesta on ollut pieni, miehet ovat nauttineet alkoholinsa enimmäkseen keskenään ja erillään perheen arjesta. Myös saunaan miehet ja naiset ovat aikoinaan kulkeneet eri jalkaa. Miesväki saunoi ensin ja naiset vasta jälkilöylyissä. Sauna oli miehille juttelupaikka, jonne naisten jorinat ja kotkotukset eivät kuuluneet. Vaikka työtökin opetettiin sietä-

mään kuumuutta, sauna oli pojille sisutesti. Poikien siirtyminen saunomaan miesseuraan oli tärkeä merkki aikuisuudesta (Edelsward 1991, 100).

Vuonna 1984 naiset joivat saunajuomansa useammin kuin miehet ystävä- ja tuttavapiirissä, miehet puolestaan työtovereiden kanssa. Näissä tilanteissa miesten ja naisten maailmat eriytyivät ainakin jossakin määrin omiksi maailmoikseen myös juomalajien osalta.

”Saunailta firmassa, olutta pari pullollista, 3 palkkia vodkaa.” (mies)

”Työpaikan saunailta, juotiin valkoviiniä.” (nainen)

”Akkojen kanssa saunaillassa joimme viiniä.” (nainen)

”Se oli ystävien kanssa saunassa, ja ehkä pari olutta.” (mies)

Vuonna 1992 saunajuominen rajoittuu molemmilla sukupuolilla aikaisempaa useammin perhepiiriin yksityisiin tilanteisiin, joissa miesten ja naisten alkoholimaailmat muokautuvat hyvin samankaltaisiksi. Perhekertojen osuus kasvoi molemmilla sukupuolilla vuodesta 1976 vuoteen 1984 (Simpura 1985). Puolisoiden juomakumppanuus saunailtoina lienee merkittävä osa perhekertoja.

”Kotona miehieni kanssa otimme saunan päälle pullot olutta.”

”Olin saunassa. Olutta 4–5 pulloa. Mieskaverin kanssa vietettiin tavallista saunailtaa kotona.”

”Viime lauantaina saunassa tyttöstävän kanssa.”

”Koti-ilta kahdestaan vaimon kanssa. Tultiin saunasta ja otin pari lasillista.”

Etenkin naiset juovat saunajuomansa parisuhdekumppaninsa kanssa. Vuoden 1992 saunajuomiskerroista 79 prosentissa puoliso tai seurustelukumppani kelpaa myös miehelle jos ei sauna- niin ainakin juomaseuraksi TV:tä katsellessa.

Vanhastaan sauna oli perhe- tai talokunnan yhteinen. Teollistumisvaiheessa syntyi suuria tehdassaunoja tai kaupallisia yhteissaunoja.

Elintason kohotessa saunat ovat yksityistyneet ja on palattu perhesaunoihin.

”Olin saunomassa vanhempieni luona.” (mies)

”Se oli saunailta. Käytiin perhesaunassa, koko porukka saunassa käytiin.” (mies)

”Kotona saunan jälkeen perheen seurassa.” (nainen)

Kuten juomalajit myös juomaseurat koodaavat sosiaalisia tilanteita. Saunan rituaalisiin merkityksiin kuuluu tasa-arvoisuus. Alastomina ihmiset riisuvat myös sosiaaliset roolinsa. Saunassa luokkaerot häviävät. Henkilöt, jotka haluavat erottautua, eivät sauno yhdessä (Edelsward 1991). Vielä vuonna 1984 saunajuomia jaettiin useammin kuin vuonna 1992 myös vieraiden kanssa. Nykypäivänä saunajuojien seura sen sijaan symboloi hyvin vahvasti perheyhteyttä ja parisuhdetta.

Riitta Jallinoja (1984) jakaa modernia perhettä koskevat käsitykset familistisiin ja individualistisiin. Vuosina 1967–1975 elinkeinorakenne muuttui ratkaisevasti. Kun yhteiskunta muuttui moderniin suuntaan, perhe altistettiin individualistisille ratkaisuille, joissa korostuu yksilön oikeus omaan elämään jopa siinä määrin, että se uhkaa perheen tai parisuhteen pysyvyyttä. Ajan ilmapiiri vaikuttaa tärkeällä tavalla perheen ja parisuhteen yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen paikkaan. On mahdollista, että suomalaisen yhteiskunnan keskiluokkaistuessa ja taloudellisen tilanteen kiristyessä perhekäsitykset ovat muuttumassa takaisin familistisiksi. Perheyhteyden ja parisuhteen kulttuurisena symbolina saunalla ja saunajuomisella voi olla suuri merkitys.

SAUNA JUOMISEN PERUSTELUNA

Saunaan oleellisesti liittyvistä tarvikkeista, kuten vastasta ja kiuaskivistä, löytyy kansatieteellisestä kirjallisuudesta värikkäitä kuvauksia. Sen sijaan suomalaisten alkoholiin liittyvissä saunakuvauksissa ei hiki helmeile

eikä suuta kuiva niin, että se vaatisi olutta. Käyttötilanne ilmaistaan yleisimmin yksioikaisen kuivasti: ”saunailta”, ”saunassa käynti” tai ”saunaoluet”. Pitimmistä kuvauksista voi päätellä, että saunan yhteydessä vietetään hyvin erilaisia juomistilanteita.

”Oli vähän saunailan tynkää jalkapallomatsin jälkeen.” (mies)

”Mää olin kotona ja saunaa lämmitin ja ajoin nurmikkoja ja touhusin pihalla, join saunapullon.” (mies)

”No eilen saunan jälkeinen seurustelutilanne. Kolme henkilöä paikalla ja kaksi pulloa Koskenkorvaa ja muutama kalja myös.” (mies)

”Naapurin rouvan kanssa oltiin saunassa ja lähettiin parit kaljat nappaamaan.” (nainen)

”Saunassa asiakkaiden kanssa. Kuuluu työhön.” (mies)

”Viiniä. Vaimo oli käynyt saunassa ja otettiin sen jälkeen.” (mies)

”Saunan jälkeen paikalliseen nuorten suosimaan ravintolaan.” (nainen)

”Oltiin aika juovuksissa. Saunottiin sun muuta sellasta tytön kunniaksi.” (mies)

”Se oli niinkun saunailan nimellä. Oltiin tosiaan firman saunalla, ihan työreissu se loppujen lopuksi oli. Otettiin kirkasta. Mulla on semmonen periaate, että jos otan kirkasta niin ei sitten olutta, vaikka olisi ollut kyllä tarjolla.” (mies)

Avioparin koti-ilta on varmasti erilainen käyttötilanne kuin nuorison tai naapurinrouvien ravintola-ilta, pelikaverien saunailta, toimihenkilön pihatytöt tai liike-edustustilaisuus. Silti perinteistä suomalaista saunaa tarjotaan näiden erityyppisten juomiskertojen yhteiseksi nimittäjäksi. Alkoholikulttuurimme, jossa alkoholin käyttöön suhtaudutaan sekä jyrkän torjuvasti että humalaa ihannoiden, tarjoaa vain harvoja hyväksytyjä alkoholin käytön perusteita. Niinpä alkoholin käyttöä voidaan perustella jollakin käyttötilanteesta täysin irrallisella syyllä. Saunan mainitsemisen juomisen perusteluksi itse asiassa laillistaa mitä moninaisimpia juomisia (Paakkanen 1986, 286). On vaikea kuvitella, että amerikkalainen perustelisi juomistaan toteamuksella ”otin suihkuoluet”.

Vuoden 1984 omasanaaisista juomiskertakuvauksista listattiin ilmaisut, joita vastaajat käyttivät juomisen ajan jäsentämisessä. Sauna oli kaikille sosiaaliryhmille yhtä tärkeä ajan jäsentäjä. Ilmaisuu ”saunan jälkeen/ennen saunaa” oli toiseksi yleisimmin käytetty juomisen ajan määre (Paakkanen 1989, 193).

Sauna on suomalaisille tärkeä vapaa-ajan rajaaja. Tätä osoittaa jo se, että lauantai on ylivoimaisesti suosituin saunapäivä kaikkina vuodenaikoina. Vuosina 1987–1988 saunoi syyslauantaisin 46,5 prosenttia naisista ja 55,7 prosenttia miehistä (Edelsward 1991, 128; Niemi & al. 1991). Lauantai on myös suomalaisten suosituin juomispäivä. Vuonna 1984 ajoittui lauantaihin 30 prosenttia miesten ja 32 prosenttia naisten juomiskerroista, ja alkoholin nauttijoiden määrä oli suurimmillaan klo 19–21 (Simpura 1985, 85–87).

On ilmeistä, että sauna ei ole suomalaisille varsinainen juomisen aihe tai juomispaikka vaan erilaisia toimintoja rajaava siirtymäriitti.

”Iltapaukut miehen kanssa saunan jälkeen. Lapsi oli nukkumassa ja oli rauhallista. TV:stä katsottiin Dallasia.” (nainen)

”Se on varmaan se viikonloppu, jäis ne työt sit, se on se saunapäivä.” (mies)

”Viime perjantaina olutta otettiin miehen kanssa saunasta tullessa työpäivän päätteeksi kun lauantai on vapaapäivä. Meille se on kuin juhlapäivä se perjantai.” (nainen)

”No niin se oli tuota työpäivän jälkeinen päivä – kello 14 saunaan, sen jälkeen pari pulloa olutta ja sitten illan mittaan reilu puol pulloa Koskenkorvaa.” (mies)

”Silleen että mukavasti tuntui. Käytiin saunassa. Vetäisin pari lonkeroa ja muutaman paukun raskaan viikon päätteeksi.” (mies)

”Saunakaljat ja sen jälkeen lähdin ravintolaan.” (nainen)

”Saunan jälkeen istuin jalat pöydällä ja tein lantrinkin.” (mies)

”Jäitiin lomalle ja otettiin saunakaljat sen kunniaksi.” (nainen)

Jopa ateria- tai syntymäpäiväjuominen saattaa saada oikeutuksensa perinteisen siirtymäriitin eli saunan kautta (Paakkanen 1989, 194).

”Saunan jälkeen ruoan kanssa keskiolutta.” (mies)
”Saunassa olutta syntymäpäivänä.” (mies)

Esimerkit osoittavat, että arkirutiinin jaksoja ja katkoksia merkitään kulttuurisesti legitii-
min juomisen syyn – saunan – kautta. Alkoholi-
kulttuurimme ei kannata ateria- ja seurustelu-
juomiseen vaan työ- ja vapaa-ajan väliseen
rajanvetoon liittyviä merkityksiä. Sauna on
ollut ja on yhä vapaa-aikaa rajaava puhdistau-
tumisriitti, jonka kautta on lupa heittäytyä
vapaalle: ”Viideltä saunaan ja kuudelta put-
kaan, se on sellainen työmiehen lauantai.”

PÄÄTELMÄT

Seuraavassa asetelmassa vuoden 1984 juo-
miskertoja kuvaavat aineistot on järjestetty
siten, että itse saunatilanteesta tapahtuneesta
juomisesta edetään saunan ja alkoholin kult-
tuuriin kytkentöihin:

	näistä saunaan liittyviä, %		
	naiset	miehet	yhteensä
pääasiallinen juomis- paikka	2	4	4
saunakerraksi luo- kitellut tilanteet	11	13	12
omasanaiset juomis- kertakuvaukset	16

Asetelmasta käy selkeästi ilmi, että saunomi-
sella on juomisessa suurempi merkitys kuin
juomisella saunomisessa: saunatilanteeksi
luokitellaan kokonaan saunan ulkopuolella
tapahtuneita juomisia.

Saunominen näyttäisi liittyvän runsaaseen
seitsemäsosaan juomiskerroista ja juominen
noin kymmenekseen saunomisista. Silti voi-
daan sanoa, että alkoholin käyttö, nimen-
omaan oluen juominen, ja saunominen kuulu-
vat yhteen. Saunomistilanteet ovat suurin yk-
sittäinen juomistilanneluokka juomatapatut-
kimusten luokittelussa. Saunakaljoja jos mitä
voidaan nykyisin pitää suomalaisen juomisen
yhtenä ydinpiirteenä.

Saunakaljat ovat kuitenkin melko uusi il-
miö. Vasta 1960-luvun jälkeen saunomisen ja
kaljoittelun yhdistäminen on voimistunut.
Saunassa istuessa alkoholin käyttö on harvi-
naista. Sen sijaan suomalaisessa alkoholi-
kulttuurissa saunomisella on merkittävä rooli.

Vuonna 1992 valtaosa väestöä on sitä miel-
tä, että saunan yhteydessä sopii käyttää alko-
holia. Voi vain kysyä, onko Suomessa muuta
arkista tilannetta, jonka yhteydessä on yhtä
sallittua juoda kuin saunassa? Saunajuomi-
seksi luokiteltujen tilanteiden osuus oli vuon-
na 1992 suurempi kuin ateriakerroiksi luoki-
teltujen tilanteiden osuus. Suomessa ateriati-
lanteilla ei koskaan ole ollut yhtä vahvaa kult-
tuurista latausta kuin esimerkiksi Italiassa tai
Ranskassa, mutta sen sijaan sauna on ladattu
supisuomalaisilla kulttuurisilla merkityksil-
lä.

Olemmeko ateriajuomisen asemesta kenties
saunomassa itsemme eurooppalaisiksi? Saunajuomana on yleensä olut. Kertakäyttö-
määrät ovat pieniä. Naiset ja miehet ovat pait-
si saunoessaan myös saunaoluella likempänä
toisiaan kuin muissa alkoholitilanteissa. Vuonna 1992 saunomiseksi luokitellut tilan-
teet ovat aikaisempaa useammin perhepiirin
yksityisiä tilanteita. Perheyhteyden ja pari-
suhteen kulttuurisena symbolina saunalla ja
saunajuomisella voi olla suurikin merkitys.

Sauna ja alkoholi ovat jokapäiväistyneet, ja
sauna on saanut kestokulutushyödykkeen
aseman. Sinänsä ei ole hämmästyttävää, että
arkistuessaan kulttuurisesti samoilla merki-
tyksillä ladatut asiat ovat lomittuneet, mutta
sauna on kuljetettu mukaan elintaso-Suo-
meen siten, että se on säilyttänyt rituaalisen
latauksensa. Suomalaisille sauna on yhä puh-
distautumisriitti, jonka kautta mennään kap-
pakkaan tai nostetaan jalat ja viinapullo olo-
huoneen pöydälle.

Itse asiassa sauna on oiva esimerkki siitä,
kuinka perinteinen rituaali säilyy ja muuttaa
muotoaan modernissa kulutusyhteiskunnas-
sa.

KIRJALLISUUS

Edelsward, L. M.: *Sauna as symbol. Society and culture in Finland.* New York: Peter Lang, 1991

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: Suomalainen humala valkokankaalla – suomalaisen miehen myyttinen fantasia. *Sosiologia* 17 (1980): 4, 257–270

Jallinoja, Riitta: Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa: Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet: *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja.* Porvoo: WSOY, 1984

Mäkelä, Klaus: Asenteet ja mielipiteet. S. 164–180. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): *Suomalais-ten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984.* Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Niemi, Iris & Pääkkönen, Hannu & Rajaniemi, Veli & Laaksonen, Seppo & Lauri, Jarmo: *Vuotuisen ajankäyttö. Ajankäyttötutkimuksen 1987–88 taulukot.* Tutkimuksia 183B. Helsinki: Tilastokeskus, 1991

Paakkanen, Pirjo: Suomalaisen viinapään jäljillä – alkoholi suomalaisessa kaunokirjallisuudessa vuosina 1911–1912 ja 1972. *Sosiologia* 20 (1983): 2, 89–101

Paakkanen, Pirjo: Perjantaipullon arvonta – rituaalista kohti ritualismia. *Alkoholipoliitikka* 49 (1984): 3, 135–141

Paakkanen, Pirjo: Suomalais-ten juomaluokitukset vuonna 1976. *Alkoholipoliitikka* 51 (1986): 5, 281–290

Paakkanen, Pirjo: Sanalliset juomiskertakuvat alkoholkulttuurin tulkina. *Alkoholipoliitikka* 54 (1989): 4, 188–198

Paakkanen, Pirjo: Juoppouden luokkakartta. Keskiluokkaisten ravintola-asiakkaiden alkoholin käyttöä koskevat luokitukset. *Tutkimusseloste* 184. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1991

Paakkanen, Pirjo: Sukupuolen mukainen kaksoskansalaisuus ja alkoholi. *Alkoholipoliitikka* 57 (1992): 4, 237–251

Simpura, Jussi: Drinking contexts and social meanings of drinking. A study with Finnish drinking occasions. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies, 1983

Simpura, Jussi: Tyypillisen syysviikon juomiskerrat. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): *Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984.* Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Simpura, Jussi & Mustonen, Heli & Paakkanen, Pirjo: Uudet juomat, uudet tilanteet. Juomatapojen muutokset Suomessa ja EY-maissa 1980-luvun puolivälin jälkeen. *Alkoholipoliitikka* 58 (1993): 4, 245–258

Sulkunen, Pekka: Alkoholin kulutus ja elinolojen muutos toisen maailmansodan jälkeen. S. 129–169. Teoksessa: *Sosiaalipoliitikka 1980.* Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys, 1980

Turner, Victor: *The forest of symbols.* Ithica, N. Y.: Cornell University Press, 1970.

Siikanen, Antti (Tilastokeskus): Kirjallinen tiedonanto 1993.

MUUT LÄHTEET

Pääkkönen, Hannu (Tilastokeskus): Suullinen tiedonanto 1993

ENGLISH SUMMARY

Pirjo Paakkanen – Jussi Simpura: Saunas and alcohol in Finland (Alkoholijuomat ja saunominen nyky-Suomessa)

For Finns, sauna-bathing and alcohol symbolically represent the dividing line between work and leisure. Despite their overlapping cultural symbolism, the two have traditionally been kept apart. However, as alcohol and sauna-bathing gradually become part of the weekday routine, they are found to coincide more frequently.

Drinking associated with sauna-bathing is examined in this study on the basis of material collected from interviews conducted in 1968, 1976, 1984 and 1992. In the course of the study, detailed information was assembled on the respondents' recent consumption of alcohol; those interviewed in 1976 and 1984 gave descriptions in their own words.

In terms of overall volume, consumption of alcohol coincided with only a limited proportion of occasions on which the respondents had a sauna and,

correspondingly, sauna-bathing coincided with only a limited number of occasions on which they consumed alcohol. Sauna-bathing appears to be associated with around one in seven occasions on which alcohol is consumed, and drinking with around one in ten saunas. Nevertheless, the one trend which can be considered a distinctive hallmark of current Finnish drinking patterns is the combination of sauna-bathing and beer-drinking.

Consumption of beer in conjunction with sauna-bathing is, however, a relatively recent trend in Finland, having become established from the '60s onwards. Finns rarely consume beer while actually in the sauna. Nevertheless, the sauna plays a key role in shaping Finnish drinking patterns.

In 1992 the great majority of the population considered it acceptable to consume alcohol after a sauna. Indeed, we may well ask whether any other routine occasion is considered quite as acceptable for alcohol consumption. In 1992 alcohol was consumed more frequently in conjunction with saunas than with meals. Is this the way we Finns intend to 'Europeanize' ourselves – by drinking after a sauna rather than with meals?

The drink most frequently consumed in connection with saunas is beer, albeit in relatively small quantities. This is the one occasion on which there is a close correspondence in consumption trends between women and men. The 1992 survey showed that sauna-bathing is with growing frequency being classed as a private family occasion. As a cultural symbol of familial and marital union, saunas and beer-drinking may bear considerable significance.

With the sauna having acquired the status of a standard commodity, sauna-bathing and drinking have become part of daily routine. In itself it hardly seems surprising that activities bearing the same cultural significance should become intermingled. Within the context of Finland's affluent consumer society, the sauna has nonetheless managed to retain its traditional ritualistic role. For Finns, the sauna signifies a cleansing rite, which is often followed by a trip to the pub or an evening with our feet up. In fact, the sauna offers a classic example of a traditional ritual being preserved and transformed in modern consumer society.

KEY WORDS:

Alcohol culture, beer, drinking habits, Finland, sauna, tradition